

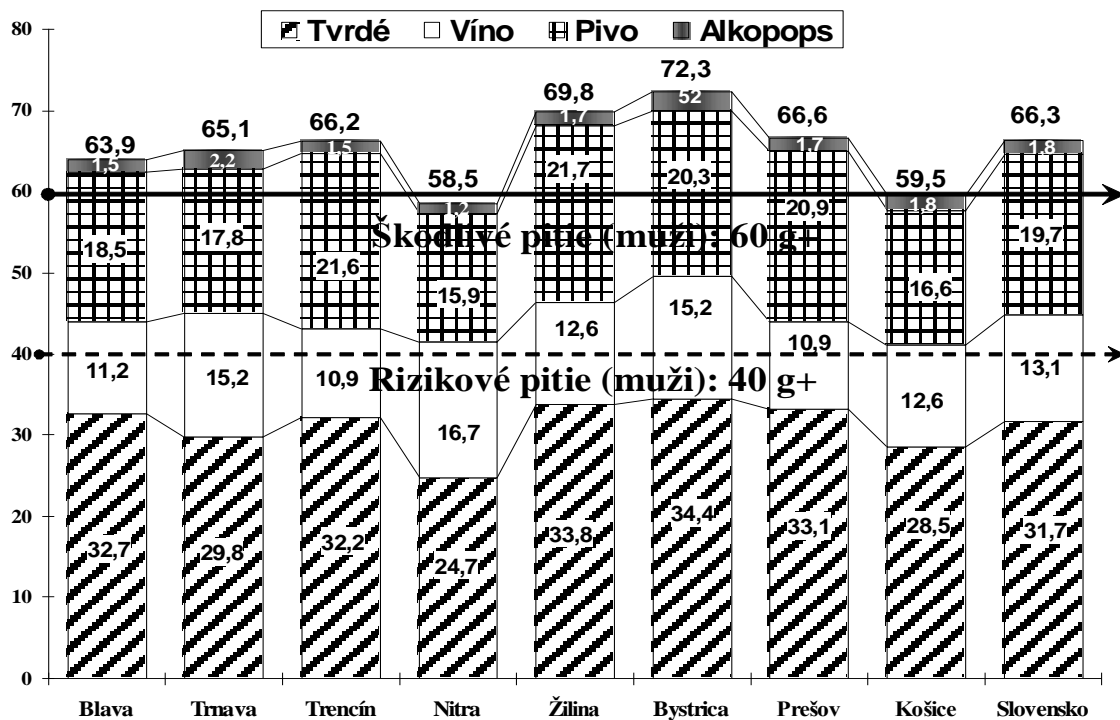
Šikanovanie v prostredí školy a jeho vzťah k alkoholu a drogám

Doc. PhDr. Alojz Nociar, CSc.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, pracovisko Bratislava, Katedra psychológie

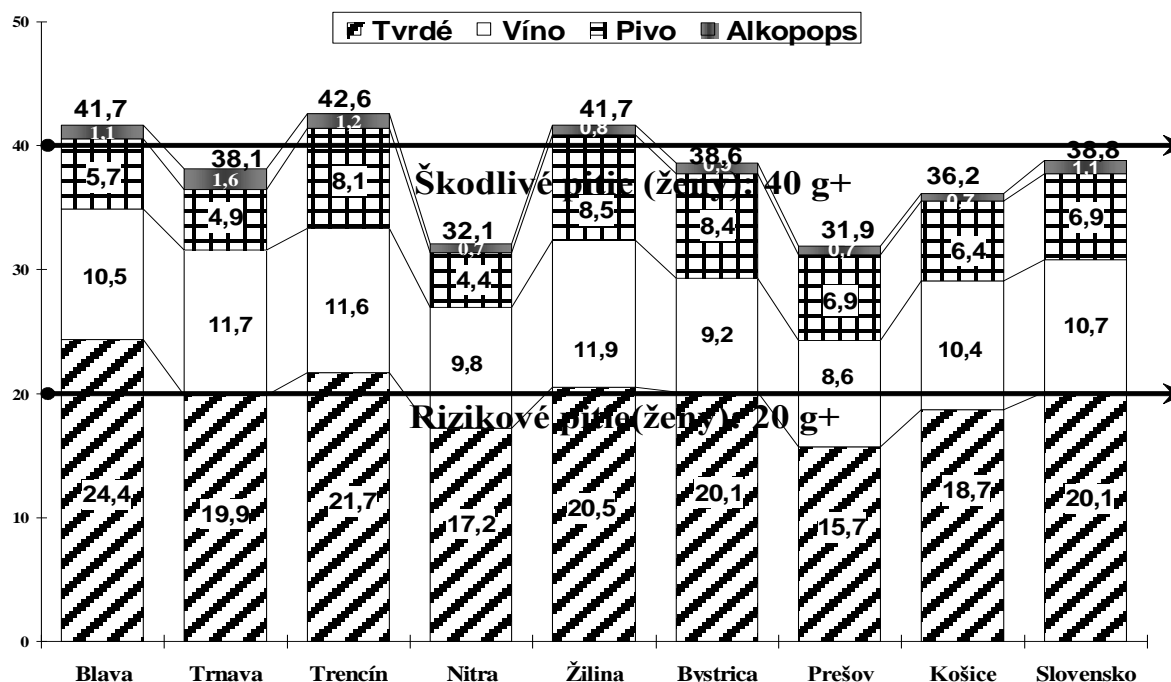
Štúdiá sa zaoberá agresivitou, asociálnym správaním a šikanovaním vzhľadom na rozdiely v nadmernom pití alkoholu a v užívaní drog. Prieskumy ESPAD¹ v priebehu 16 rokov ukázali rast užívania nelegálnych drog, najmä marihuany, ale taktiež nárast vo fajčení tabaku a v pití alkoholu u stredoškólkov vo veku od 15-16 do 18-19 rokov. Tento trend platil aj pre alkohol: pitie alkoholu, čo sa týka množstva aj frekvencie, rástlo počas života, za predošlých 12 mesiacov aj za 30 dní. Platilo to u chlapcov aj dievčat, kde bol nárast ešte markantnejší.

Významný ukazovateľ je objem vypitého alkoholu v prepočte na gramy. Dotazník ESPAD taký odhad umožňuje a dajú sa porovnať trendy aj podľa druhu alkoholu samostatne i v kombinácii, aj podľa pohlavia. U chlapcov v roku 2011 bol priemer 66,3 gramov, čo je ekvivalent vyše 4,1 pív, viac ako 7 dcl vína či viac ako 2 dcl tvrdého; u dievčat pri priemere 38,8 gramov to je asi 2,5 piva, alebo 4,5 dcl vína, či okolo 1,2 dcl tvrdého, vypitých pri ostatnom pití.

¹ Európsky školský prieskum o alkohole, tabaku a drogách. V piatich vlnách tohto prieskumu sa v rokoch 1995 – 2011 zúčastnilo 49 468 stredoškólkov, z toho 24 489 chlapcov a 24 979 dievčat.

Obr. 1: Odhad množstva vypitého alkoholu pri poslednom pití u chlapcov v roku 2011
(v prepočte na gramy čistého alkoholu)

Obr. 2: Odhad množstva vypitého alkoholu pri poslednom pití u dievčat v roku 2011
(v prepočte na gramy čistého alkoholu)

Pokiaľ ide o výskyt pitia, u chlapcov to bolo 5 334 prípadov (92,0 %) zo vzorky, zatiaľ čo u dievčat to bolo 4 804 prípadov (92,8 %) zo vzorky z roku 2011. Vôbec nikdy nepilo alkohol iba 7,6 % vzorky. Čo sa týka času, rozhodujúca časť vzorky – 73,1 % chlapcov a 68,2 % dievčat – pila alkohol za minulý mesiac, z toho najviac za minulých 7 dní, malá časť uviedla posledný deň pitia v minulom roku (17,4 %) a len nepatrný zvyšok niekedy ešte dávnejšie (4,2 %).

Znamená to, že odhad rizikového a zdravie poškodzujúceho pitia sa asi z troch štvrtín týka pitia v relatívne súčasnom období 1 až 30 dní. Podľa Svetovej zdravotníckej organizácie je hranica rizikového pitia u žien 20, u mužov 40 gramov alkoholu denne a hranica pitia poškodzujúceho zdravie je u žien 40, u mužov 60 gramov. To sú hodnoty, ktoré naši dospelávajúci v prípade oboch spôsobov pitia buď presahujú, alebo sa k nim blížia – pričom ich organizmus, najmä vrátane CNS, je ešte vo vývoji.

Keďže od roku 2003 sa sledovala aj agresivita a asociálne správanie u študentov stredných škôl a v roku 2011 k tomu pribudlo aj sledovanie šikanovania, preskúmali sme tieto negatívne javy aj vo vzťahu k pitiu alkoholu, aj vo vzťahu k užívaniu nelegálnych drog.

Šikanovanie je častý jav zvlášť na základných školách, ale vyskytuje sa tiež aj na strednej škole. Keď sme porovnali vnímanie jeho výskytu na škole u žiakov a ich učiteľov, dostali sme tieto výsledky (podľa záverečných správ z prieskumu TAD² a ESPAD v rokoch 2010 a 2011):

Tab. 1. Vnímanie šikanovania a agresivity žiakmi ZŠ, študentmi SŠ a ich učiteľmi (v %)*

Respondenti Otázky	Žiaci ZŠ	Učitelia ZŠ	Študenti SŠ	Učitelia SŠ
1. Počul/-a, že na škole niekoho šikanovali	68,0	76,9	47,9	60,3
2. Bol/-a svedkom, že niekoho šikanovali	51,7	45,6	51,7	24,8
3. Fyzické napadnutie učiteľa žiakom ZŠ či študentom SŠ	2,5	19,3	2,3	5,7
4. Verbálne napadnutie učiteľa žiakom ZŠ či študentom SŠ	12,6	59,9	15,9	45,5

* Ide o ZŠ a SŠ z prieskumu TAD v roku 2010

Porovnanie žiakov a študentov s ich učiteľmi ukázalo, že učitelia síce o čosi viac počuli o šikanovaní na svojej škole, ako počuli ich žiaci alebo študenti, podstatne menej však bývajú jeho priamymi svedkami: skoro dvakrát častejšie na základnej než na strednej škole. Na druhej strane, učitelia omnoho častejšie uvádzajú fyzickú a predovšetkým verbálnu agresiu zo strany žiakov, a to častejšie na základnej škole.

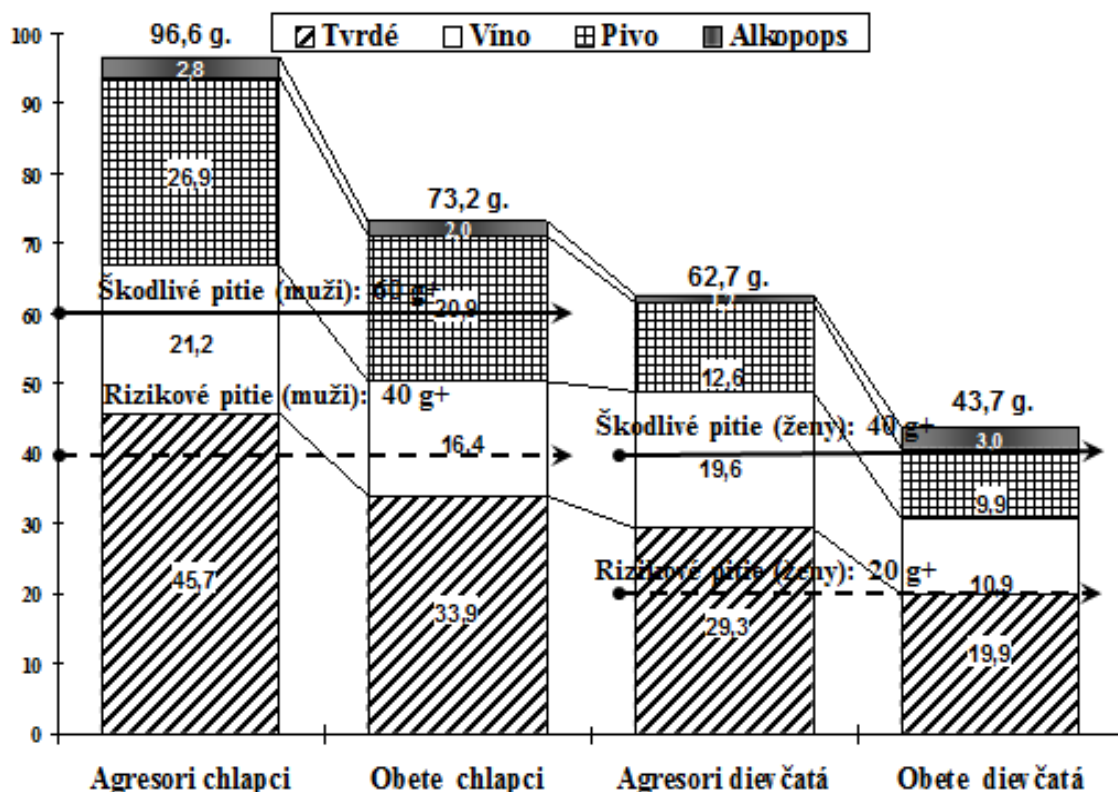
Tab. 2. Šikanovanie a agresivita u žiakov ZŠ a študentov SŠ v roku 2010 a 2011 (v %)

Otázka na šikanovanie	ZŠ – TAD 2010	SŠ – TAD 2010	SŠ – ESPAD 2011
1. Stalo sa, že ho/ju niekto šikanoval*	27,2	22,6	16,3
2. Stalo sa, že ho/ju zbila opakovane nejaká skupina	9,7	10,4	9,3
3. Stalo sa, že sa mu/jej vysmievala nejaká skupina	33,3	33,7	24,7
4. Stalo sa, že on/ona niekoho šikanoval/-a	16,8	15,7	13,3
5. Bol/-a si v skupine, ktorá niekoho zbila	17,0	21,2	20,1
6. Bol/-a si v skupine, ktorá sa z niekoho vysmievala	48,6	60,7	52,5

* Z troch kladných odpovedí na trojicu otázok 1, 2, 3 sa odvodila premenná **obete**; z troch kladných odpovedí na trojicu otázok 4, 5, 6 zase premenná **agresori**.

² Tabak – Alkohol – Drogy (TAD1 pre žiakov ZŠ, TAD2 pre študentov SŠ, TAD3 pre učiteľov na ZŠ a SŠ). V piatich vlnách tohto prieskumu (1994 – 2010) sa zúčastnilo 52 477 žiakov ZŠ a SŠ, z toho 25 076 chlapcov a 27 401 dievčat (a spolu 8 339 učiteľov, z toho 20,3 % mužov a 79,7 % žien).

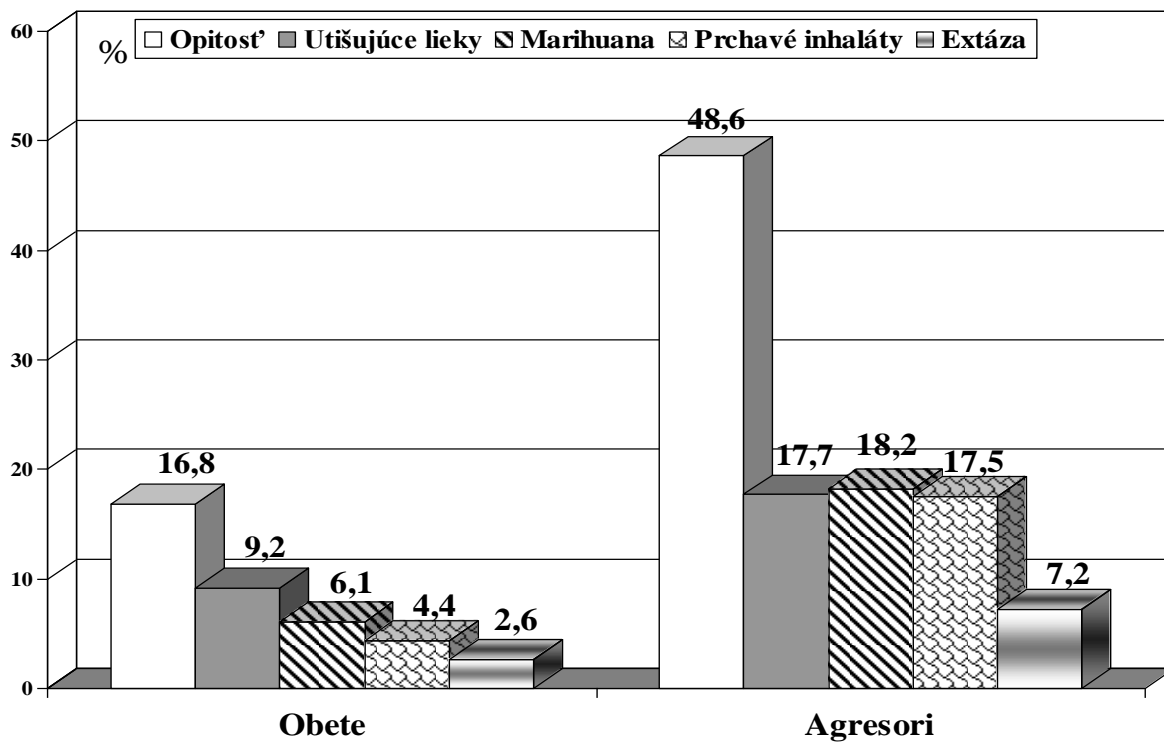
Kritérium definovania agresorov a obetí bolo striktné: respondent/-ka šikanoval/-a osobne, ale aj v skupine tak fyzicky, ako aj verbálne, resp. respondent/-ka bol/-a obeťou šiknovania inej osoby, ale aj skupiny šiknajúcej tak fyzicky, ako aj verbálne. Celkovo bolo 411 takto definovaných agresorov z celej vzorky (4,7 %), z toho 300 chlapcov a 111 dievčat – a 155 takto definovaných obetí z celej vzorky (1,8 %), z toho 116 chlapcov a 39 dievčat.

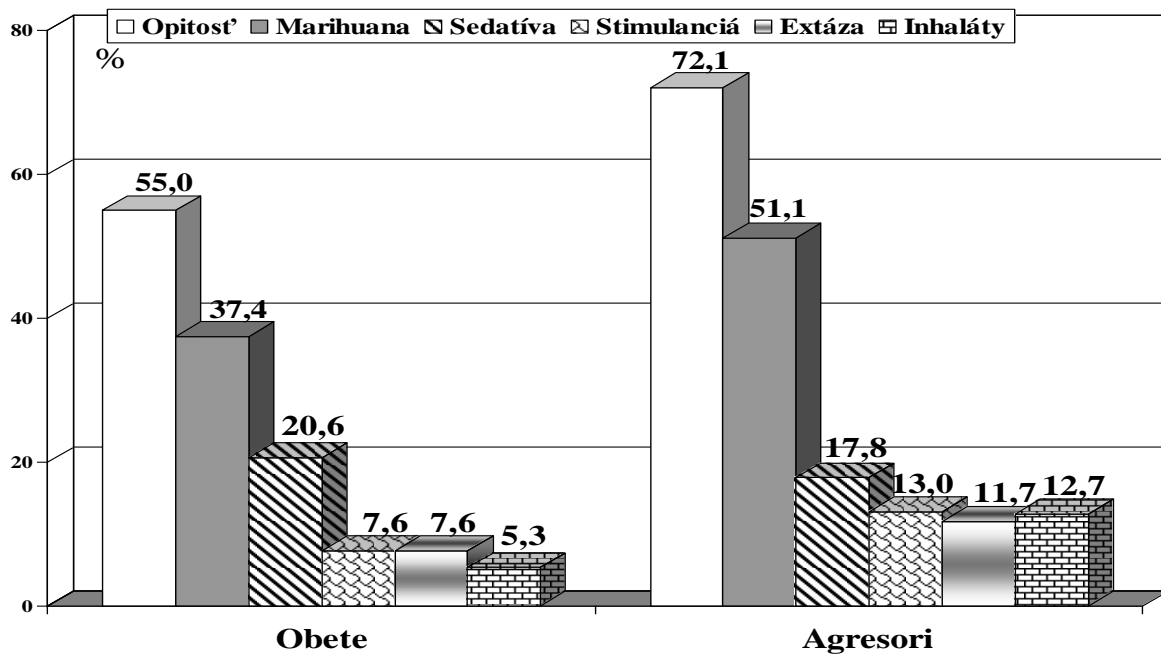
Obr. 3: Odhad množstva vypitého alkoholu pri poslednom pití u agresorov a obetí (v prepočte na gramy čistého alkoholu)

Porovnanie agresorov a obetí ukázalo, že agresori pri poslednom pití vypili podstatne viac alkoholu ako obeť a v oboch skupinách, ako sa dalo očakávať, vypili podstatne viac chlapci.

Pri užívaní nelegálnych drog u agresorov a u obetí v prieskumoch TAD v roku 2010 sme zistili, že napriek predpokladu o vyššom užívaní drog obeťami bolo na základných aj na stredných školách celkovo vyššie užívanie nelegálnych drog u agresorov, azda s výnimkou sedatív u stredoškolákov (pozri obr. 4 a 5):

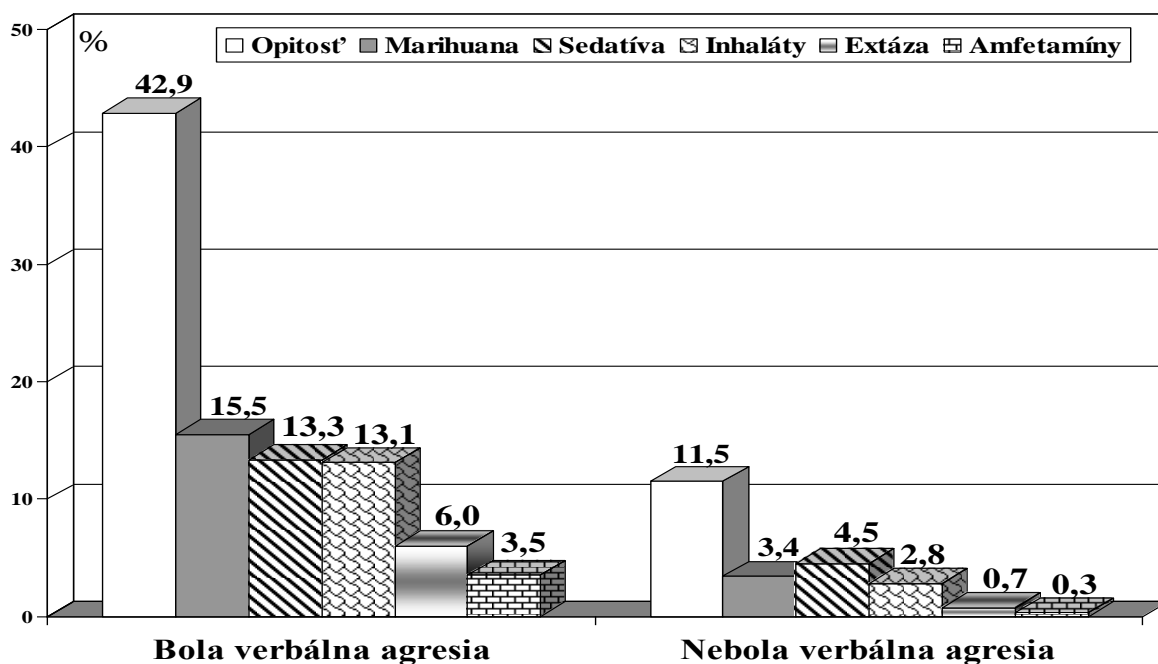

Obr. 4. Výsledky u 11- – 15-ročných: Užívanie drog obeťami šikanovania alebo agresormi (Raz a viackrát počas života: Opitost' „do okna“ – Sedatíva – Marihuana – Prchavé látky – Extáza)

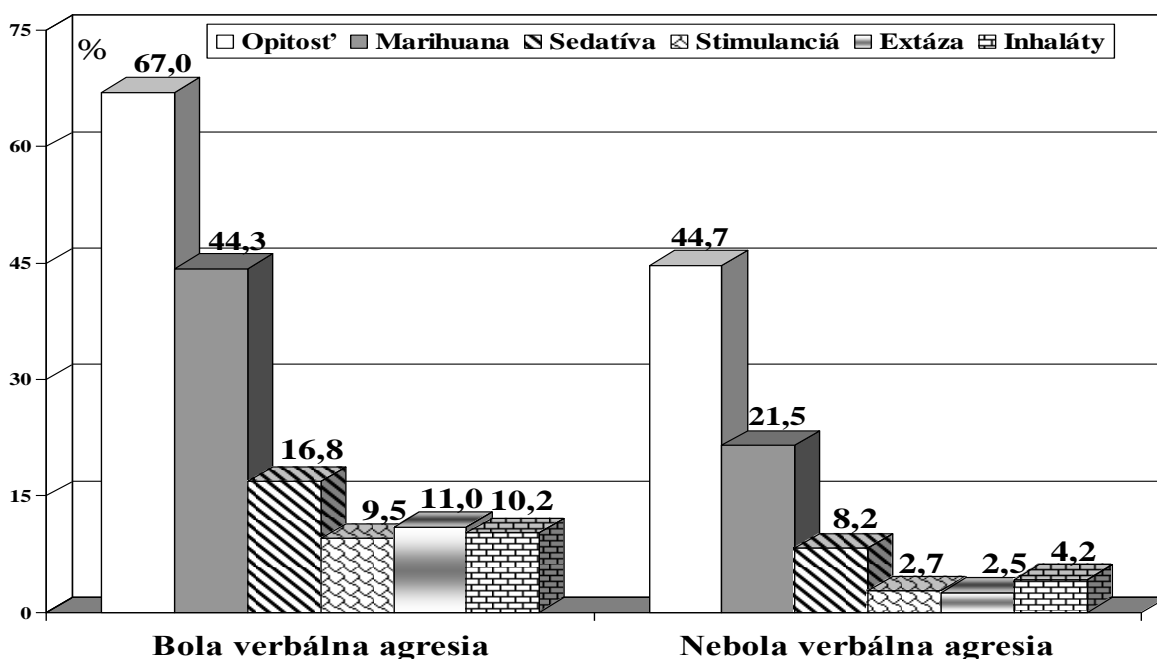

Obr. 5. Výsledky u 15- – 19-ročných: Užívanie drog obeťami šikanovania alebo agresormi (Počas života: Opitost' „do okna“ – Marihuana – Sedatíva – Stimulanciá – Inhaláty – Extáza)

Pomerne závažná otázka, ktorej relatívne častý výskyt nás dost' prekvapil, bola fyzická a verbálna agresia voči učiteľovi, kde sa v oboch prípadoch ukázala súvislosť medzi jej výskytom a zvýšeným užívaním legálnej alebo nelegálnej drogy (obr. 6 a 7).

Obr. 6. Verbálna agresia verzus bez agresie voči učiteľom u 11- – 15-ročných žiakov ZŠ (Počas života: Opitost' „do okna“ – Marihuana – Sedatíva – Amfetamíny – Inhaláty – Extáza)

Obr. 7. Verbálna agresia verzus bez agresie voči učiteľom u 16- – 19-ročných študentov SŠ (Počas života: Opitost' „do okna“ – Marihuana – Sedatíva – Amfetamíny – Inhaláty – Extáza)

Zdroj údajov pri obrázkoch 1 až 7: ÚVZ SR. Spracovanie a grafika: A. Nociar

Záver

Reprezentatívne prieskumy o legálnych a nelegálnych drogách u žiakov základných škôl a študentov stredných škôl na Slovensku ukázali zreteľnú spojitosť medzi javmi sociálnej patológie, ako sú agresivita a šikanovanie v prostredí školy, a užívaním drog. Obidve skupiny týchto javov vykazujú buď vzostupnú tendenciu, tak ako šikanovanie a agresivita, alebo pretrvávajú, tak ako užívanie drog, na neakceptovateľne vysokej úrovni.

Aj to je dôvod, prečo by sa ich prevencia nemala sústreďovať na dané javy osve, ale skúsiť vypracovať také nové modely a hlavne praktické spôsoby ich predchádzania, ktoré sa dotknú čo najúčinnejšie ich celku. To však, samozrejme, nie je výlučná úloha školy, aj keď jej úloha je pri ich prevencii nezastupiteľná.

Žiaľ, situácia zatiaľ nedáva dôvody na optimizmus, a keď sa pozrieme len na výskum či na početné deklaratívne plány rôznych nadnárodných inštitúcií, vidíme ich vždy osobitne ako plány pre alkohol, tabak, drogy a aj pre šikanovanie – všetko vo vleku zaužívaných predstáv.

Je zbytočné moralizovať a strašiť, či ako sa často vravieva, „alarmovať“, čo je pojem, ktorý verejnosti na pozadí akčných filmov a filmy prekonávajúcej reality už zovšednel, nie aby ňou otriasal. Veď mladí ľudia sa pohybujú v prostrediach, kde je ponuka drog bežná vec, a určitá časť z rôznych príčin drogy napokon vyskúša. Ak nie tie klasické, tak nové, syntetické typu „Legal highs“ či iné. Po odpadnutí experimentátorov a zvedavcov sa postupom času vyčlenia podskupiny rekreačných, problémových užívateľov a nakoniec malá podskupina závislých.

Čo je však možné a bolo by potrebné urobiť, je podpora všetkého toho, čo ich na takéto experimentovanie nepodnecuje. Nie strašením či zbytočne prísnyimi trestami a zákazmi, ale vlastným príkladom a faktickými informáciami o drogách a ich následkoch, no najmä reálnym, a nie iba deklaratívnym umožňovaním spôsobu života a trávenia voľného času, ktorý pôsobí proti vzniku potreby umelého úniku z neprijateľnej reality a hľadaniu náhradných spôsobov života namiesto ich skutočného žitia.